

LEEFBUURTEN IN DE MAAK

Onder begeleiding van het Team Vlaams Bouwmeester, Fietsberaad Vlaanderen en verschillende experts bouwen zeven steden en gemeenten aan de realisatie van een Leefbuurt. Het publieke domein zal er heringericht worden tot aangename verblijfs- en ontmoetingsruimte, op maat van voetgangers en fietsers en met meer plaats voor groen en water.

DE PROJECTOPROEP LEEFBUURTEN

Veel beleidsmakers zijn ondertussen wel bekend met concepten als de 15-minutenstad, 8-80 City's en 'Steden voor mensen'.¹ Ook de centrumsteden tonen in recente realisaties dat ze het belang van een kwaliteitsvolle publieke ruimte op maat van voetganger en fietser, hoog op hun agenda hebben staan. In kleinere steden en gemeenten is de kloof tussen denken en doen soms nog groot. Meer dan ooit komen heel wat actuele uitdagingen samen in die publieke ruimte: het verhogen van de leefkwaliteit, het werken aan de modal shift én het inzetten op klimaatadaptatie. Hogere overheden leggen voor al deze aspecten verwachtingen en doelstellingen op. Het lokaal bestuur moet vervolgens die

regels in de praktijk omzetten. Die uitvoering vereist echter maatwerk, zowel op het vlak van analyse als ontwerp.

Daarom lanceerde het Team Vlaams Bouwmeester in 2021 samen met Fietsberaad Vlaanderen, het Agentschap Binnenlands Bestuur en Vlaams Minister Bart Somers de projectoproep Leefbuurten. De oproep richtte zich tot gemeenten die zich wilden engageren voor een geïntegreerde aanpak van de publieke ruimte in een van hun buurten. Met het traject willen we aantonen dat het mogelijk is om ook in gewone woonbuurten de inrichting van de publieke ruimte niet enkel met een verkeerskundige blik te bekijken, maar ook als een ontwerpogave waarin evenwaardige aandacht gaat naar actieve mobiliteit, ontharding en vergroening én een hoge leef- en omgevingskwaliteit. We zetten in op grensver-

leggende realisaties en hopen daarmee een sneeuwbal effect op te starten.

In juni 2021 koos een selectiecommissie uit veertien kandidaturen een gevarieerde mix van zeven projecten die ondersteuning konden gebruiken en die representatief zijn voor andere buurten. De selectie vormt een staalkaart van diverse contexten in Vlaanderen: van residentiële wijken aan de rand van grotere gemeenten tot een kleine landelijke dorpskern, van een sociale woonwijk met erfgoedwaarde tot een typisch Vlaams marktplein als bovenlokaal centrum.

OPMAAK VAN EEN AMBITIEUS PROJECTDOSSIER

In juli 2021 werd een intensief begeleidingstraject aangevat dat uiteindelijk moest leiden tot de aanstelling van een

¹ Het concept van de 15-minutenstad werd ontwikkeld door Carlos Moreno en verwijst naar een stadsontwerp, waarin de meeste dagelijkse behoeften op wandel- of fietsafstand van de eigen woning vervuld kunnen worden. 8-80 cities, met als belangrijkste pleitbezorger Gil Penalosa, staat voor het idee dat een duurzame stad zowel voor een acht- als voor een tachtigjarige moet werken. 'Steden voor mensen' verwijst naar het gelijknamige boek van Jan Gehl, die pleit voor het ontwerpen van steden op menselijke schaal.

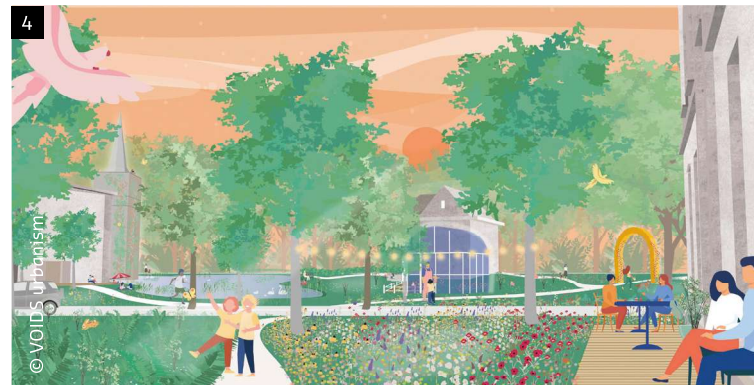
"VOOR IEDERE LEEFBUURT HEBBERN WE IN OVERLEG BEPAALD WAT DE ZOEKZONE IS EN HET EVENTUELE FOCUSGEBIED VOOR EEN EERSTE UITVOERING"

© Michiel De Cleene

ontwerpteam voor iedere Leefbuurt. Gedurende tien maanden werden de opgaves op maat van elke buurt stap voor stap scherp gesteld. Daarbij konden de steden en gemeenten rekenen op de ondersteuning van een projectregisseur vanuit het Team Vlaams Bouwmeester, maar ook op de begeleiding door een groep deskundigen met expertise op vlak van mobiliteit, participatie, landschap en ecologie. Ieder project ging van start met een plaatsbezoek om de specifieke context in de vingers te krijgen. Vervolgens debatteerde en reflecteerde het team van experts en projectregisseur in verschillende werksessies met betrokken ambtenaren en bestuursleden over de potenties en de knelpunten. Tijdens een gezamenlijke inspiratiedag trokken we erop uit om te leren van andere pioniers. Via tal van gesprekken werden zo de ambities voor iedere Leefbuurt stelselmatig verfijnd en geconcretiseerd.

Deze aanpak vergt een behoorlijke tijdsinvestering, maar het is ook essentieel om tot een kwalitatief projectdossier te komen. In Tessenderlo bijvoorbeeld, werd er behalve sessies met de ambtelijk-bestuurlijke werkgroep ook tijd gemaakt voor gesprekken met de lokale handelsvereniging, markt- en kermiskramers, schooldirectie en kerkfabriek. Zeker wanneer meerdere opgaven samenkomen is een goede vraagstelling cruciaal. De gemeenten werden dan ook uitgedaagd om kleur te bekennen. Er werd voortdurend doorgevraagd: wat wordt daarmee bedoeld? Hoe maak je dit concreet? Waarop willen jullie niet afdingen? Uiteindelijk landde dit in een projectdossier dat een duidelijk inhoudelijk kader vormt voor de opdracht aan het ontwerpteam. Nog belangrijker is wellicht dat een goede projectdefinitie straks ook een belangrijk instrument vormt in het licht van kwaliteitsbewaking tijdens de uitvoering van de opdracht.

- 1 Waar het marktplein van Tessenderlo vandaag voornamelijk als parking wordt ingevuld, moet het in de toekomst het bruisende hart van de gemeente vormen.
- 2 In de plaats van een inrichting op maat van de auto, zal wijk De Posthoorn in Wevelgem in de toekomst ruimte bieden voor groen en water, ontmoeting en activiteit.
- 3-4 Perspectieven van de huidige en toekomstige toestand van het dorpsplein van Muizen worden als discussiemiddel ingezet om de gewenste transformatie tot Leefbuurt gezamenlijk te verkennen.

"AL IN DE FASE VAN DE PROJECTVOORBEREIDING WORDT AANDACHT GESCHONKEN AAN HET PARTICIPATIEVE PROCES"

© Sien Verströeten

EEN RUIMER KADER

Nog te vaak wordt er voor herinrichtingsprojecten in de publieke ruimte gekeken op niveau van één (winkel)straat, kruispunt of plein. Er zit echter een grote meerwaarde in het verruimen van die scope: door het project op buurtniveau te beschouwen, komen koppelkansen aan het licht. In de Leefbuurt wordt niet één knelpunt aangepakt, maar wordt er vanuit een breder kader gewerkt aan een toekomstvisie. Vervolgens kunnen alle grote en kleine projecten in de buurt daaraan worden afgetoetst. Heel vaak ontbreekt het aan budget om het openbaar domein van een hele wijk in een keer aan te leggen. Afhankelijk van de situatie kan er voor gekozen worden om de reeds beschikbare uitvoeringsmiddelen in te zetten voor de herinrichting van één strategische locatie, dan wel verspreid over verschillende kleinere ingrepen. De totaalvisie voor de Leefbuurt moet wel de leidraad zijn in dit denkproces. Dergelijke buurtontwikkelingskaders zijn minstens even zinvol voor centrumsteden als voor kleine gemeenten.

Voor iedere Leefbuurt hebben we in overleg met de opdrachtgever dan ook bepaald wat enerzijds de zoekzone is en anderzijds het eventuele focusgebied voor een eerste uitvoering. Zo kan de aanpak van het knoop-

punt aan de school Don Bosco in Halle als katalysator worden ingezet voor de uitrol van de Leefbuurt in de rest van de wijk. In Wevelgem ligt de focus voor Leefbuurt De Posthoorn op de herinrichting van het wijkhart rond de Sint-Theresiakerk, het parochiecentrum en de basisschool. Het plan moet evenwel ook typeprofielen voor andere wijkstraten omvatten, net als een visie op de diverse groene trage verbindingen en wijkspiegelzones.

De ontwerp opdrachten voor de Leefbuurten zijn dus tweeledig. Het eerste deel omvat de opmaak van een 'Leefbuurtplan': een toekomstvisie, een ruimtelijke ontwikkelingsstrategie of een inrichtingsvisie voor een ruimer gebied. Het tweede deel omvat de volledige studieopdracht voor de herinrichting van een of meerdere strategische locaties of de supervisieopdracht voor de uitvoering van het Leefbuurtplan op de langere termijn.

AANDACHT VOOR PARTICIPATIE TIJDENS DE PROJECTVOORBEREIDING

De publieke ruimte is niet alleen de plek waar ruimtelijke uitdagingen samenkomen, er komen ook bij uitstek persoonlijke belangen samen. Dit soort transformaties gaat dan ook niet zonder weerstand. Par-

keerplaatsen die mogelijk verplaatst of geschrapt zullen worden, handelaars die omzetverlies vrezen,... Doorgaans is er echter ook sprake van een meerderheid die het project wél goed vindt, maar niet van zich laat horen. Het loont om dit draagvlak zichtbaarder te maken. Participatie kan en mag beleidsmakers evenwel niet ontslaan van de plicht om duidelijke politieke keuzes te maken. Daarbij is het wel belangrijk vooraf in te zetten op het oogsten en delen van kennis. Communicatie over het bredere verhaal en aandacht voor de stem van iedere belanghebbende verbetert het project. Bijzonder aan het traject Leefbuurten is dat er ook in de fase van de projectvoorbereiding al aandacht aan het participatieve proces geschonken wordt. Dat proces moet open en transparant zijn, en moet toelaten nieuwe samenwerkingsvormen toe te passen. Elk project vroeg om een specifieke aanpak. Een geëngageerde werkgroep uit de dorpsraad van Ottenburg zat van bij de aanvang mee aan de gesprekstafel. De formulering van de projectdoelstellingen kwam zo op cocreatieve wijze tot stand. De sociale woonwijk Bosveld in Mol telt veel minder betrokken huurders. Met een papieren enquête werd alvast een eerste poging ondernomen om de noden van de bewoners in kaart te brengen. Het aan-

"HET DOEL VAN DE OPROEP LEEFBUURTEN IS MEER DAN DE REALISATIE VAN ZEVEN VOORBEELDIGE PROJECTEN: OOK HET GELOPEN PROCES ZELF LEVERT LESSEN OP"

© Michiel De Cleene

gestelde projectteam werkt het participatieve traject dan later verder uit. Het aangestelde projectteam zet het participatieve traject verder in de vorm van individuele gesprekken, wijkontmoetingsmomenten en een tijdelijke interventie op het terrein.

KEUZE VAN DE ONTWERPTEAMS

Simultaan met de opmaak van ieder projectdossier werd door middel van een marktverkenning een oproep aan geïnteresseerde ontwerpteams gelanceerd. Ook jonge ontwerpers met interesse voor de publieke ruimte en met verfrissende ideeën werden daarbij aangemoedigd om zich kandidaat te stellen. Uit dertig inzendingen werden maar liefst twintig ontwerpteams uitgenodigd om voor één of twee Leefbuurten een wedstrijdofferte in te dienen. Op die manier kon ieder lokaal bestuur na een mondelinge jury-presentatie een keuze maken uit vier boeiende voorstellen.

Inmiddels zijn de laureaten voor elk van de Leefbuurten gekend. Met veel enthousiasme hebben zeven verschillende ontwerpteams in het najaar van 2022 de opmaak van het Leefbuurtplan aangevat. Voor het Team Vlaams Bouwmeester zal het project vooral geslaagd zijn als er gedragen realisaties volgen vanaf 2024. Om de gewenste transitie ook op korte termijn tastbaar te maken, wordt nu al stevig ingezet op proefopstellingen en quick-wins. In de Palokewijk in Dilbeek heeft een eenvoudige verkeersfilter er alvast voor gezorgd dat meer burens elkaar hebben leren kennen. In Muizen volgt dit jaar - in nauwe samenwerking met bewoners - de realisatie van een kunstproject dat de ambities van de Leefbuurt op artistieke wijze verbeeldt.

PRAKTIJKLESSEN VOOR LOKALE BESTUREN EN BELEID

Het doel van de oproep Leefbuurten is meer dan de realisatie van zeven voorbeeldige projecten: ook het gelopen proces zelf

5 Bezoek van de vernieuwde dorpskern van Hombeek tijdens de inspiratiedag Leefbuurten

6 Een van de ambities van het stadsbestuur van Halle voor Leefbuurt Don Bosco is het realiseren van een veilige en leesbare schoolomgeving voor voetgangers en fietsers.

levert lessen op. Aan de begeleiding werd een leertraject gekoppeld dat inzichten oplevert voor andere projecten en toekomstig beleid. Vanuit de overtuiging dat de juiste vraagstelling fundamenteel is om kwaliteit te bekomen, trachtten we te detecteren wat er nodig is om tot die juiste vragen te komen. Ook al zijn de zeven Leefbuurten qua context erg verschillend, toch stuitten we op gelijkaardige drempels. Het afgelopen traject bevestigt in ieder geval dat lokale besturen nood hebben aan ondersteuning om de vele doelstellingen om te zetten in de praktijk. In de lente van dit jaar publiceren het Team Vlaams Bouwmeester en Fietsberaad Vlaanderen een brochure, waarin een aantal van die praktijklessen gebundeld worden. Die willen we graag delen met al wie ook met Leefbuurten aan de slag wil. We heten iedereen alvast van harte welkom op het Congres Publieke Ruimte 2023, waar we tijdens een deelsessie dieper zullen ingaan op de aanpak van Leefbuurten aan de hand van één van de concrete projecten. ■

→ Meer info

www.leefbuurten.be

Brochure Leefbuurten: Buurten met lef, buurten vol leven (2020)